

and analysis of the human genome». Nature 409, 2001 – P. 860-921. **13.** *Graves J.A.M.* Цит. праця. – P. 667-676. **14.** *Principles of Genome Analysis and Genomics*. Third Edition/ Sandy B. Primrose. Richard M. Twyman. – Blackwell Publishing company, 2003. – 264 p. **15.** *Ідентифікація особи*. ЕКСПОЛ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://expol.com.ua/doslidzhennya/identifikatsiya-osobi.html> (12.12.2014). **16.** *Economic Impact of the Human Genome Project* / Battelle Memorial Institute (Battelle), 2011. – 59 p. **17.** *Генетическая экспертиза ДНК* / Федерация судебных экспертов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ekspertiza-sochi.ru/biologicheskie-ekspertizu/geneticheskaja-jekspertiza-dnk-5.html> (12.12.2014). **18.** *ДНК-дактилоскопия*. Матеріал из Википедии – свободной энциклопедии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/ДНК-дактилоскопия> (12.12.2014). **19.** *Vehicle and Traffic Law Index – V&T Law/ New York State Law* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ypdcrime.com/search.penal/search.php?zoom_query=Vehicle+and+Traffic+Law (12.12.2014). **20.** *Civil Rights Law |Article 7| Section 79 / New York State Law* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ypdcrime.com/civil_rights/section79.htm?zoom_highlight=DNA (12.12.2014). **21.** *Генно-молекулярная экспертиза*. Есть ли у вас ген Чикатило? / Комитет за гражданские права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zagr.org/816.html> (12.12.2014). **22.** *Economic Impact*. Цит. праця. – P. 48.

УДК 343.346 (477)

I. С. ПЕЧУК

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ АБО ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ ОСОБАМИ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ТРАНСПОРТНИМИ ЗАСОБАМИ В УКРАЇНІ (ст. 286 КК УКРАЇНИ)

Аналізується суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України та його складових елементів, а також виявленню тих специфічних особливостей, що притаманні лише складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Ключові слова: *суб'єктивна сторона, форма вини, умисел, необережність, інтелектуальні та вольові ознаки.*

Печук І.С. *Особенности субъективной стороны нарушения правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта лицами, управляющими транспортными средствами в Украине (ст. 286 УК Украины)*

Анализируется субъективная сторона состава преступления, предусмотренного ст. 286 УК Украины, а также выявлению тех специфических особенностей,

© ПСЧУК Ілля Сергійович – здобувач Донецького юридичного інституту МВС України

что характерны только для состава нарушения правил безопасности дорожного движения или эксплуатации транспорта лицами, управляющими транспортными средствами.

Ключевые слова: субъективная сторона, форма вины, умысел, неосторожность, интеллектуальные и волевые признаки.

Pechuk Illja. Features subjective aspect of safety violations to traffic or operation of transport persons who are driving in Ukraine (art. 286 CC Ukraine)

This article analyzes the subjective side of the crime under Art. 286 of the Criminal Law of Ukraine, as well as the identification of the specific features that are characteristic only of violation of the rules of road safety or operation of transport persons to operate a vehicle.

Key words: subjective side, the form of guilt, intent, negligence, intelligent and strong-willed characters.

Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами як склад злочину характеризується наявністю певних об'єктивних та суб'єктивних ознак, що у своєму взаємозв'язку й визначають склад злочину як цілісну систему. У свою чергу, суб'єктивні ознаки складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України, представлені не тільки суб'єктом, але й суб'єктивною стороною, що відображає ставлення суб'єкта до суспільно небезпечного діяння, що ним вчиняється.

Суб'єктивну сторону порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами досліджували такі вчені, як А.П. Бохан, Г.В. Новицький, В.В. Лук'янов, О.І. Коробєєв, Д.В. Смирнов, М.В. Федорченко, С.В. Бабанін, С.В. Гизимчук, Г.О. Петрова тощо однак, і на сьогодні залишається низка невирішених питань, пов'язаних з визначенням форми вины суб'єкта злочину при порушенні правил дорожнього руху, що спричинили тяжкі наслідки, а також при експлуатації транспорту, що спричинили подібні тяжкі наслідки.

Отже, метою запропонованої статті є всебічний аналіз складових елементів суб'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 286 КК України та надання пропозицій щодо визначення форми вины суб'єкта злочину.

Взагалі, в юридичній літературі суб'єктивна сторона складу злочину визначається як внутрішня сторона злочину, тобто психічна діяльність особи, що відображує ставлення її свідомості й волі до суспільно небезпечного діяння, котре нею вчиняється, і до його наслідків¹.

З приводу цього є слушною думка В. А. Нерсесяна, який зазначав, що суб'єктивна сторона злочину, не перестаючи бути суб'єктивним ставленням до вчиненого, розуміється як вияв негативної спрямованості особи, що зумовлюється соціальним середовищем, а також виробле-

ними в особі ціннісними орієнтаціями й окремими антисоціальними мотивами поведінки².

Важливість встановлення суб'єктивної сторони для будь-якого складу злочину визначає О.І. Рарог. Так, на його думку, по-перше, суб'єктивна сторона, будучи елементом складу злочину, є підставою кримінальної відповідальності, а тому відмежовує злочинне діяння від незлочинного. По-друге, за суб'єктивною стороною можна відмежовувати злочини, що схожі між собою за об'єктивними ознаками. По-третє, своїм змістом суб'єктивна сторона визначає ступінь суспільної небезпеки скоєного діяння та суб'єкта злочину, а отже – характер відповідальності і розмір покарання³.

Самого поняття «суб'єктивна сторона» в кримінальному законодавстві України немає, однак законодавець розкриває його через такі ознаки, як: вина, мотив, мета вчинення злочину.

Вина особи – це основна, обов'язкова ознака будь-якого складу злочину, вона визначає саму наявність суб'єктивної сторони і значною мірою її зміст. Відсутність вини виключає суб'єктивну сторону і тим самим склад злочину⁴.

Як визначає Г. В. Новицький, вина як головна ознака суб'єктивної сторони злочину тісно пов'язана з його об'єктивною стороною, оскільки вона найбільшою мірою акумулює в собі ознаки об'єктивної сторони, відбиває процес та результат проходження цих об'єктивних ознак крізь призму свідомості і волі злочинця. Саме суспільно небезпечне діяння і його наслідки становлять предметний зміст вини, її змістове наповнення. Відсутність суспільно небезпечного діяння виключає як таке порушення питання про вину⁵.

Вина суб'єкта злочину завжди виражається тільки через певну *форму* – зазначені в кримінальному законі сполучення певних ознак свідомості і волі особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння⁶.

У кримінальному законодавстві, а саме ст. 23 КК України закріплено, що вина особи може виражатися у формі умислу (прямого чи непрямого) або необережності (злочинної самовпевненості чи злочинної недбалості).

Прямий умисел – це таке психічне ставлення до діяння і його наслідків, при якому особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії або бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і бажала їх настання (ч. 2 ст. 24 КК України).

Непрямий умисел – це такий умисел, при якому особа усвідомлювала суспільно небезпечний характер свого діяння (дії чи бездіяльності), передбачала його суспільно небезпечні наслідки і хоча не бажала, але свідомо припускала їх настання (ч. 3 ст. 24 КК України).

Необережність є *злочинною самовпевненістю*, якщо особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення (ч. 2 ст. 25 КК України).

Необережність є *злочинною недбалістю*, якщо особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити (ч. 3 ст. 25 КК України)⁷.

Слід зазначити, що в науку кримінального права розроблено поняття складної (подвійної) або змішаної форми вини.

Складна (подвійна) форма вини передбачає різне психічне ставлення особи у формі умислу та необережності до різних об'єктивних ознак одного й того ж злочину⁸. Тому злочин, склад якого передбачає наявність двох різних форм вини щодо діяння й наслідків, прийнято називати злочином із складною (подвійною) або змішаною формою вини⁹.

З цього приводу, доречним буде висловлювання А. В. Савченко, який зазначає, що «концепція змішаної форми вини являє собою окреме психічне ставлення особи до діяння та до його наслідків»¹⁰.

Значення змішаної (подвійної) форми вини полягає в тому, що вона дає можливість: 1) конкретизувати ступінь суспільної небезпечності злочину; 2) визначити правильну кваліфікацію; 3) відмежувати близькі за об'єктивними ознаками склади злочинів¹¹.

Однак, в рамках проведеного нами дослідження, особливу увагу слід приділити встановленню форми вини порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Так, в науці кримінального права існує декілька позицій вчених з приводу форми вини порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами.

Наприклад, В.В. Лук'янов стверджує, що форма вини у дорожньо-транспортних пригодах з тяжкими наслідками залежить від ставлення винної особи до самого діяння, а саме: при наявності умислу суб'єкта злочину стосовно діяння злочин повинен відноситись до умисних, а при наявності необережності стосовно діяння – визнаватись необережним¹².

У свою чергу, та О.І. Коробєєв зазначає, що суб'єктивна сторона злочинного порушення правил дорожнього руху та експлуатації транспорту має складну конструкцію, оскільки форми вини по відношенню до діяння та наслідків не співпадають між собою, тобто характеризуються неоднорідністю: умисним адміністративним порушенням та необережним спричиненням наслідків, що й криміналізують саме діяння¹³.

Також, з приводу визначення форми вини у складі порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, цікавою є думка Г.О. Петрової, яка стверджує, що суб'єктивна сторона складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту характеризується умислом чи необережністю стосовно самих порушень правил дорожнього руху або експлуатації транспортних засобів та необережністю стосовно наслідків, що настали¹⁴.

На нашу думку, встановлюючи форму вини складу порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, передбаченого ст. 286 КК України, слід погодитись з поглядами Г.О. Петрової щодо умислу чи необережності щодо самого діяння та необережності щодо наслідків, що настали, однак тільки враховуючи певні обставини, що ми вважаємо доречними для суб'єктивної сторони зазначеного складу злочину.

Слід зазначити, що суспільно небезпечне діяння складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України, може характеризуватися двома формами: 1) порушенням правил безпеки дорожнього руху та 2) порушенням правил експлуатації транспортного засобу, а тому є доречним дослідити суб'єктивну сторону зазначеного складу злочину окремо за кожною формою діяння як складової частини об'єктивної сторони складу злочину.

Отже, що стосується суб'єктивної сторони порушення правил дорожнього руху, що призвело до тяжких наслідків, то, в даному випадку, на наш погляд, діяння може вчинюватись суб'єктом злочину лише з прямим умислом. Чому саме так?

Перш ніж відповісти на це питання, слід зазначити, що прямий умисел як форма вини містить в собі інтелектуальні та вольові ознаки.

Інтелектуальні ознаки прямого умислу полягають в усвідомленні суспільно небезпечного характеру свого діяння (дії чи бездіяльності) і передбаченні його суспільно небезпечних наслідків.

Вольова ознака прямого умислу – це бажання настання передбачуваних наслідків своєї дії чи бездіяльності¹⁵. Слід зазначити, що при визначенні вольового моменту прямого умислу порушення правил дорожнього руху ми маємо на увазі вольове ставлення суб'єкта злочину не до наслідків, що настали, а тільки до самого суспільно небезпечного діяння.

Отже, особа, яка керує транспортним засобом, усвідомлює той факт, що вона керує джерелом підвищеної безпеки, оскільки відповідно до чинного цивільного законодавства України джерелом підвищеної безпеки є діяльність, що пов'язана з використанням, зберіганням або утриманням транспортних засобів (ст. 1187 ЦКУ)¹⁶. Усвідомлюючи

цей факт, особа, яка керує транспортним засобом, знаючи про заборони чи обмеження, що встановлюються Правилами дорожнього руху, свідомо їх ігнорує та порушує, і це врешті-решт призводить до тяжких наслідків. Так, про яку, в даному випадку, необережність може йти мова? Це тільки умисел з боку особи, що керує транспортним засобом.

Ставлення винної особи до наслідків при порушенні правил дорожнього руху, що призвело до тяжких наслідків, може характеризуватися тільки необережністю.

Необережність, у свою чергу, може виражатися як злочинною самовпевненістю (коли особа передбачала можливість настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), але легковажно розраховувала на їх відвернення) та злочинною недбалістю (коли особа не передбачала можливості настання суспільно небезпечних наслідків свого діяння (дії чи бездіяльності), хоча повинна була і могла їх передбачити).

Однак, на наш погляд, тільки злочинна самовпевненість як вид необережності щодо ставлення до наслідків може бути прийнятною для суб'єктивної сторони складу досліджуваного нами злочину, оскільки, особа, яка керує транспортним засобом (джерелом підвищеної небезпеки), свідомо нехтуючи вимогами правил дорожнього руху, в жодному разі не може не передбачати можливості настання певних шкідливих наслідків від такої поведінки, що є, насамперед, протиправною. Тому, злочинна недбалість як вид необережності у ставленні до наслідків від порушення правил дорожнього руху повністю виключається.

У свою чергу, злочинна самовпевненість як вид необережності щодо ставлення до наслідків у досліджуваному нами складі злочину, характеризується двома ознаками – інтелектуальною і вольовою.

Інтелектуальна ознака злочинної самовпевненості полягає в тому, що особа передбачає можливість настання суспільно небезпечних наслідків від порушення правил дорожнього руху.

При злочинній самовпевненості суб'єкт передбачає, що порушення вимог правил дорожнього руху може призвести до суспільно небезпечних наслідків, однак упевнений, що це не спричинить таких наслідків. Тому, порушуючи правила дорожнього руху, особа не усвідомлює реального розвитку причинного зв'язку між своєю протиправною поведінкою і наслідками, хоча цілком могла це зробити.

Вольова ознака злочинної самовпевненості полягає в тому, що особа легковажно розраховує на відвернення суспільно небезпечних наслідків. В даному випадку особа розраховує на те, що суспільно небезпечні наслідки від протиправного діяння не настануть, однак ці сподівання виявляються марними, оскільки розрахунок на певні обставини, котрі за своїми властивостями могли б відвернути настання суспільно небез-

печних наслідків виявився помилковим і ці наслідки не були відвернуті¹⁷.

Що стосується суб'єктивної сторони порушення правил експлуатації транспортного засобу, що призвело до тяжких наслідків, то, в даному випадку, на наш погляд, діяння може вчинюватись суб'єктом злочину як умисно, так і з необережності.

Слід зазначити, що відповідно до п. 2.3 Правил дорожнього руху водій зобов'язаний перед виїздом перевірити і забезпечити технічно справний стан і комплектність транспортного засобу, правильність розміщення та кріплення вантажу. Забезпечення технічно справного стану транспортного засобу означає його відповідність вимогам, що висуваються розділом № 31 Правил дорожнього руху під назвою «Технічний стан транспортних засобів та їх обладнання»¹⁸. Розглядаючи даний розділ ПДР, можна цілком обґрунтовано стверджувати про те, що певні вимоги, які висуваються до транспортного засобу дійсно реально перевірити перед кожною поїздкою будь-яким водієм, незалежно від статі, освіти, віку тощо (наприклад, технічний стан зовнішніх світлових приладів, склоочисників та склообмивачів вітрового скла, наявність передбачених конструкцією транспортного засобу стекол, дзеркал заднього виду, звукового сигналу тощо)¹⁹. А тому, у разі, якщо такі несправності будуть причиною створення ДТП, то можна стверджувати про умисно скоєне діяння з боку винної особи, оскільки ці несправності можна було виявити до самого процесу керування транспортним засобом.

Однак, окремі вимоги, що висуваються до технічного стану транспортних засобів, і які повинні бути перевірені перед кожною поїздкою на ньому, дуже важко перевірити звичайним водієм, що немає відповідної кваліфікованої освіти у галузі технічного обслуговування транспортних засобів, у звичайних умовах без наявності відповідного технічного обладнання (наприклад, герметичність паливної системи, наявність корінного листа або центрального болту ресори, конструкцію гальмових систем, відповідність гальмової рідини, вузлів або окремих деталей для даної моделі транспортного засобу тощо)²⁰. А, якщо ми звернемося до вимог, що висуваються до водіїв чинним законодавством України, то в них ми, в жодному разі, не знайдемо вимоги щодо наявності у водія певної кваліфікованої освіти у галузі технічного обслуговування транспортних засобів, а тому особа, яка керує транспортним засобом, може ненавмисно не перевірити роботу певного механізму транспортного засобу перед його виїздом, і, якщо в цьому разі трапиться ДТП, то відношення до нього (до самого діяння) буде виражатися тільки необережністю.

Ставлення до суспільно небезпечних наслідків, що настали, у зазначених випадках порушення правил експлуатації транспортних засобів

буде таким: 1) при умисному скоєнні діяння – ставлення до наслідків буде виражатися необережністю у вигляді злочинної самовпевненості (так само, як при порушенні Правил дорожнього руху); 2) при скоєнні діяння з необережності – ставлення до наслідків буде виражатися необережністю у вигляді злочинної недбалості, коли особа не передбачає настання суспільно небезпечних наслідків.

Злочинна недбалість як вид необережності також характеризується наявністю інтелектуальної та вольової ознак.

Інтелектуальна ознака злочинної недбалості характеризується відсутністю в особи усвідомлення суспільної небезпечності здійснюваної неї дії (чи бездіяльності), а також відсутністю передбачення можливості настання суспільно небезпечних наслідків²¹.

Вольова ознака злочинної недбалості полягає в тому, що особа, маючи реальну можливість передбачити суспільно небезпечні наслідки своєї поведінки, не мобілізує свої психічні здібності для того, щоб здійснити вольові дії, необхідні для запобігання таким наслідкам²².

Отже, проведений аналіз суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 286 КК України та його складових елементів дає можливість зробити висновок про те, що суб'єктивна сторона порушення правил дорожнього руху, що призвело до тяжких наслідків може вчинюватись суб'єктом злочину лише з прямим умислом. Ставлення винної особи до наслідків у даному випадку характеризуватиметься тільки необережністю. У свою чергу, суб'єктивна сторона порушення правил експлуатації транспортного засобу, що призвело до тяжких наслідків характеризується умислом або необережністю стосовно самого діяння, а ставлення до суспільно небезпечних наслідків, що настали, може виражатися двома формами: 1) при умисному скоєнні діяння – злочинною самовпевненістю; 2) при скоєнні діяння з необережності – злочинною недбалістю.

1. *Кримінальне право України: Загальна частина* / [Бажанов М. І., Сташис В. В., Тацій В. Я.] – К. – Х. : Юрінком Інтер – Право, 2001. – С. 142. 2. *Нерсесян В.А.* Відповідальність за необережні злочини / Нерсесян В. А. – Х. : Юрист, 2002. – С. 67. 3. *Рарог А.И.* Субъективная сторона и квалификация преступлений / Рарог А. И. – М. : Профобразование, 2001. – С. 13-14. 4. *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 142-143. 5. *Новицький Г.В.* Поняття і форми співучасті у злочині за кримінальним правом України / Новицький Г. В. – К. : Вища школа, 2001. – С. 33. 6. *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 144. 7. *Кримінальний кодекс України* від 05 квітня 2001 р. № 2341-III станом на 04 червня 2014 р. // ВВР України. – 2001. – № 25. – Ст. 131. 8. *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 160. 9. *Мельник М. І.* Кримінальне право. Загальна частина : підручник / М. І. Мельник, В. А. Клименко. – К. : Атіка, 2008. – С. 139. 10. *Савченко А. В.* Сучасне кримінальне право України: Курс лекцій / Савченко А. В., Кузнецов В. В.,

Штанько О. Ф. – К. : Вид. ПАЛИВОДА, 2006. – С. 118. **11.** *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 162. **12.** *Лукьянов В.В.* Состав и квалификация дорожно-транспортных преступлений и административных правонарушений: Специальные вопросы уголовного и административного права [монография]. – М. : Дашков и Ко, 2003. – С. 30. **13.** *Коробеев А.И.* Транспортные преступления / Коробеев А.И. – СПб, 2003. – С. 79, 135. **14.** *Федорченко М.В.* Нарушение правил дорожного движения и эксплуатации транспортных средств: уголовно-правовой и криминологический аспекты : дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : 12.00.08 / Федорченко Мария Вадимовна. – Н. Новгород, 2004. – С. 91. **15.** *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 146. **16.** *Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV // ВВР України.* – 2003. – № 40. – Ст. 356. **17.** *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 154-155. **18.** *Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306 // Офіційний вісник України.* – 2001. – № 41. – Ст. 1852. **19.** *Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306.* **20.** *Правила дорожнього руху : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 р. № 1306.* **21.** *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 156. **22.** *Кримінальне право України: Загальна частина.* – С. 158.